

мобільної техніки рільництва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра техн. наук за спец. 05.05.11 Машини і засоби механізації сільськогосподарського виробництва / Кузьмінський Роман Данилович : Ін-т механізації та електрифікації сіл. госп-ва. - Глеваха, 2013. - 40 с.

16. Бойко А.І. Встановлення функцій відновлення підсистем зернозбиральних комбайнів в умовах розвитку сфери технічного обслуговування / А.І. Бойко, К.М. Думенко // Вісник Львівського національного аграрного університету. Агроінженерні дослідження – Львів, 2010. – Т.1, № 14. – С. 12 – 20.

17. Новицкий А. Исследование надежности сложных технических систем «человек – машина» методом графов / А. Новицкий // Commission of Motorization and Energetics in Agriculture – 2014. Vol. 16. No 3. – P. 96 – 102.

Рецензент д.т.н., проф. В.М. Несвідомін

УДК 631.171

© М.І. Пилипець, д.т.н., І.М. Кучвара, І.Б. Гевко д.т.н., А.С. Дячун, к.т.н. Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя

ДОСЛІДЖЕННЯ СИЛОВИХ ПАРАМЕТРІВ ФОРМОУТВОРЕННЯ ПРОФІЛЬНИХ ГВИНТОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ МАШИН

В роботі розглянуто процес формоутворення гвинтового профільного робочого органу. Виведені аналітичні залежності для визначення силових параметрів процесу навивання, і необхідних конструктивних параметрів технологічного оснащення. На основі результатів теоретичних досліджень отримано графічні залежності силових параметрів.

ГВИНТОВА ПРОФІЛЬНА СПІРАЛЬ, РОБОЧІ ОРГАНИ, ТЕХНОЛОГІЧНЕ ОСНАЩЕННЯ.

Постановка проблеми. Одним із важливих питань сучасного сільськогосподарського машинобудування є підвищення надійності машин, довговічності їх гвинтових робочих органів, приводів, їх вузлів і окремих деталей. Важливим моментом такого стану є гвинтові конвеєри і їх робочі органи, які знаходяться в середині нерухомого кожуха, при транспортуванні, подрібненні, змішуванні сипких

матеріалів. Тому актуальним питанням є створення конструктивних схем енергоощадних гвинтових конвеєрів і їх робочих органів, працездатний стан яких забезпечує зменшення зношення гвинтових елементів і енерговитрат. До таких способів відноситься виготовлення профільних гвинтових елементів робочих органів навіванням, експлуатаційна надійність яких більша ніж прокатних.

Результати останніх досліджень та публікацій. На даний час ведуться активні пошуки можливості вдосконалення профільних гвинтових робочих органів з метою підвищення їх експлуатаційних показників [3-12], оскільки гвинтові робочі органи, незважаючи на простоту виготовлення, не забезпечують відповідної продуктивності або мають низький ресурс роботи. Основні напрямки вдосконалення конструкцій профільних гвинтових робочих органів, проведення теоретичних і експериментальних досліджень пов'язані із зменшенням енерговитрат на процес виготовлення [12-18], спрощення конструкцій та зменшення їх матеріаломісткості, а також підвищення експлуатаційних показників [3, 7, 8, 12, 18].

Метою даного роботи є теоретичне дослідження процесу навівання профільних гвинтових робочих органів сільхозмашин, і виведення аналітичних залежностей для визначення їх конструктивних параметрів і параметрів технологічного обладнання.

Результати дослідження. Розглянемо процес формоутворення профільних гвинтових робочих органів сільхозмашин на оправу, розрахункова схема якого представлено на рис. 1.

Пристрій для навівання еліпсних гвинтових заготовок виконано у вигляді станини, ступінчастої оправки, торцева поверхня якої виконана у вигляді гвинтової поверхні з кроком рівним товщині смуги, еліпсної форми. Посередині ступінчастої оправки жорстко закріплено торцевий копір-кулачок, з правого торця якого виконана [- подібна виточка, яка відповідає еквідестанті еліпсної оправки. В торцевій частині копір-кулачка виконано осьовий паз, який є у взаємодії з зігнутих кінцем смуги.

Параметри (радіуси) еліпсної оправки виконані розміром меншим параметрам навивної еліпсної заготовки з врахуванням її відпружинення. Крім цього еліпсна оправка виконана конусної форми в сторону сходження навивної заготовки під кутом $1...3^\circ$ для зручності її знімання з оправки.

Радіальне притискання смуги здійснюється притискним роликом, який встановлено на осі в осьовий паз штока, а з лівої сторони притискного ролика на цій же осі встановлено копірувальний ролик, який зовнішнім діаметром є у взаємодії з внутрішнім діаметром

виточки, форма якої відповідає еквідистанті еліпсної оправки в направляючих станини, з можливістю його осьового переміщення разом з направляючим штоком і разом з притискним роликом здійснює осьові переміщення при формуванні еліпсної гвинтової заготовки.

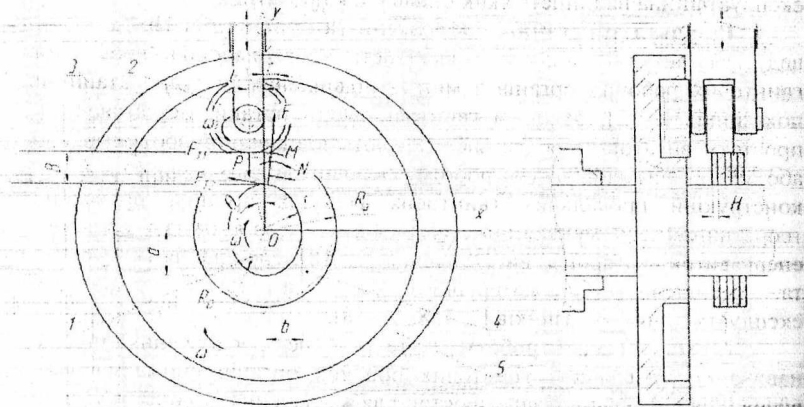

Рис. 1 - Розрахункова схема процесу навивання гвинтового робочого органу сільхозмашин на оправу: 1 - еліпсна оправка; 2 - притискний ролик; 3 - стрічка; 4 - гвинтовий еліпсний елемент; 5 - торцевий кулачок, форма якого відповідає еквідистанті еліпсної оправки 1

Робота пристрою для навивання еліпсних заготовок здійснюється наступним чином. Заготовка у вигляді смуги встановлюється в направляючі і зігнутим кінцем фіксується в пазу копір-кулачка і зверху смуга притискується притискним роликом. Включається привід, еліпсна оправка провертається і здійснює процес навивання гвинтової еліпсної заготовки. Після закінчення технологічного процесу навивання еліпсної заготовки прокручування еліпсної оправки продовжується і за допомогою гвинтової насічки на зовнішньому діаметрі притискного ролика і конусного виконання еліпсної оправки навивна еліпсна заготовка знімається з оправки. У випадку значної її довжини вона розміщується в направляючому жолобі, який жорстко кріпиться до рами.

В процесі навивання відбувається стиснення волокон стрічки на внутрішньому діаметрі і розтяг волокон стрічки на зовнішньому

діаметрі гвинтового еліпсного елемента. Визначимо момент згину стрічки в цих зонах, розглянувши процес деформації в гарячому та холодному стані

Особливістю навивання еліпсних гвинтових елементів є те, що радіуси кривизни, а відповідно і радіуси гнuttя стрічки є змінними протягом одного оберту еліпсної оправки. Тому внутрішній радіус гнuttя заготовки r можна визначити на основі рівняння радіуса кривизни еліпса [2] за формулою:

$$r = a^2 b^2 \left[\frac{y_0^2}{a^4} + \frac{x_0^2}{b^4} \right]^{-\frac{3}{2}}, \quad (1)$$

де a - половина більшої осі еліпса, мм; b - половина меншої осі еліпса, мм; x_0, y_0 - координати точки, в якій визначається радіус кривизни в системі координат xoy , мм.

У параметричному вигляді рівняння еліпса має наступний вид:

$$\begin{cases} x = b \sin \theta; \\ y = a \cos \theta, \end{cases} \quad (2)$$

де θ - кутовий параметр, що знаходиться в межах $0 \leq \theta \leq 2\pi$ і визначає кут повороту еліпсної оправки, рад.

Момент гнuttя стрічки визначимо за формулою:

$$M = \left(\int_{\rho_{II}}^R \sigma_{\theta 0} \rho d\rho + \int_r^{\rho_{II}} \sigma_{\theta 2} \rho d\rho \right) H, \quad (3)$$

де ρ_{II} - радіус нейтральної поверхні напружень, мм; H - товщина стрічки, мм.

Радіус нейтральної поверхні напружень визначимо за формулою [1]:

$$\rho_{II} = \sqrt{Rr}. \quad (4)$$

Момент гнuttя стрічки в гарячому стані визначимо за формулою:

$$M = \beta \sigma_s \frac{H \beta_v^2 B^2}{4} \quad (5)$$

На основі формули (5) робимо висновок, що момент гнuttя стрічки в гарячому стані не залежить від радіуса кривизни еліпсної оправки, а отже він буде постійним протягом одного оберту оправки.

У випадку навивання стрічки на еліпсну оправу в холодному стані відбувається зміцнення матеріалу стрічки, при чому величини тангенціальних напружень визначаються за формулами [1]:

- в зоні розтягу:

$$\sigma_{\theta} = \beta \left[\sigma_{T0} \left(1 - \ln \frac{R}{\rho} \right) + \frac{\Pi}{2} \left(2 \ln \frac{\rho}{\rho_H} - \ln \frac{\rho R}{\rho_H^2} \ln \frac{R}{\rho} \right) \right]; \quad (6)$$

- в зоні стиску:

$$\sigma_{\theta} = -\beta \left[\sigma_{T0} \left(1 + \ln \frac{\rho}{r} \right) + \frac{\Pi}{2} \left(2 \ln \frac{\rho_H}{\rho} + \ln \frac{\rho_H^2}{\rho r} \ln \frac{\rho}{r} \right) \right], \quad (7)$$

де σ_{T0} - екстрапольована границя текучості матеріалу стрічки, МПа;
 Π - лінійний модуль зміцнення матеріалу стрічки, МПа.

Найбільший момент гнуття виникає при куті повороту $\theta = 0, \pi$ радіан, найменший момент гнуття виникає при кутах повороту $\theta = 1/2\pi, 3/4\pi$ радіан.

Згідно розрахункової схеми на рис. 1 рівняння рівноваги частини стрічки, що піддається деформації запишемо наступним чином:

$$\begin{cases} \text{по осі } x: -F_{T1} - F_{T2} \cdot \cos \gamma + N \cdot \cos \gamma + F \sin \gamma = 0; \\ \text{по осі } y: -P + F_{T2} \cdot \sin \gamma + N \cdot \sin \gamma + F \cos \gamma = 0; \\ \text{сума елементів: } P \cdot l + F_{T1} \cdot R_3 + F_{T2} \cdot R_0 - N \cdot \rho_H - M = 0, \end{cases}$$

де F_{T1} - сила тертя між роликком та стрічкою, Н; F_{T2} - сила тертя між стрічкою та еліпсною оправою, Н; γ - кут тиску оправи, градус; N - поздовжня сила, Н; F - рівнодіюча нормальних контактних напружень на стрічці, Н; P - сила гнуття притискним роликком, Н; l - відстань між центрами оправи та притискного ролика, мм; R_3 - зовнішній радіус взаємодії гвинтового елемента відносно центра обертання оправи, мм; R_0 - відстань від центра обертання оправи до її поверхні, мм.

Рівнодіючу нормальних контактних напружень знаходимо за формулою:

$$F = \sigma_r \cdot H \cdot L, \quad (8)$$

де σ_r - контактні нормальні напруження на внутрішньому радіусу ПГЗ, МПа; L - довжина трапецевидного пелюстка по внутрішньому діаметру, мм.

Експериментальні дослідження показали, що максимальна сила гнуття P притискним роликком виникає на початковій стадії деформування, тобто, коли кут γ рівний нулю.

Відстань від центра обертання оправи до її поверхні визначаємо за формулою:

$$R_0 = \sqrt{a^2 \cos^2 \theta + b^2 \sin^2 \theta}. \quad (9)$$

Зовнішній радіус взаємодії гвинтового елемента відносно центра обертання оправы визначаємо за формулою:

$$R_3 = \sqrt{(a+B)^2 \cos^2 \theta + (b+B)^2 \sin^2 \theta}. \quad (10)$$

Слід зауважити, що тут коефіцієнт тертя μ_1 між притискним роликком і профільною стрічкою є величиною приведеною і не відповідає безпосередньому значенню коефіцієнта тертя для контактуючих матеріалів. Момент, який необхідно прикласти для обертання оправы, залежить від конструктивних особливостей оправ і в загальному випадку визначається згідно рис. 1 за залежністю:

$$M_0 = k_M \cdot P \cdot (l + \mu_1 \cdot R_3) \quad (11)$$

де k_M – коефіцієнт, що враховує конструктивні виконання оправы.

На основі приведених вище формул можна проектувати необхідне технологічне оснащення. При цьому, для зменшення моменту обертання оправы, а отже, і зменшення необхідної потужності навівання ПГЗ, потрібно звести до мінімуму коефіцієнт тертя μ_1 , наприклад, використовуючи змащувальні речовини.

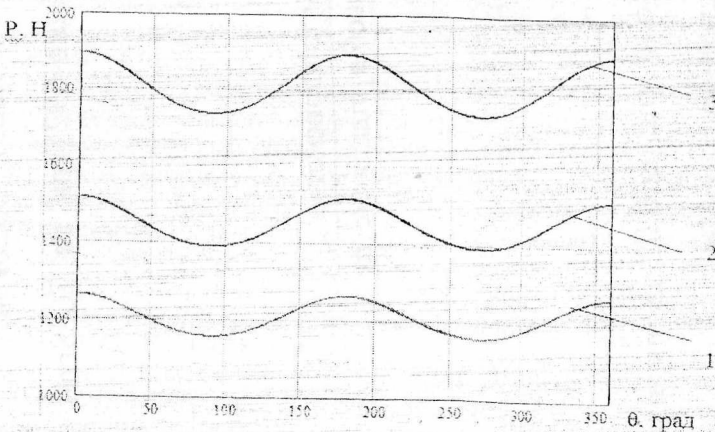

Рис. 2. - Залежності сили гнущя притискним роликком від кута повороту оправы (Ст 3, $\sigma_b=440$ МПа) $B=15$ мм; $a=50$ мм; $b=40$ мм: 1 – $H=1$ мм; 2 – $H=1,2$ мм; 3 – $H=1,5$ мм

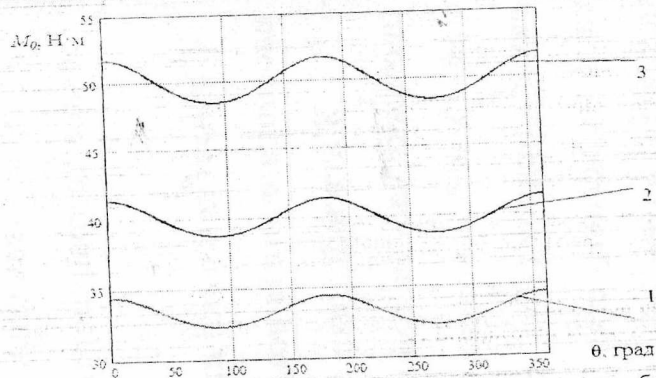

Рис. 3. - Залежності моменту, який необхідно прикласти для обертання оправки від кута повороту оправки (Ст 3, $\sigma_b=440\text{МПа}$) $B=15\text{мм}$; $a=50\text{мм}$; $b=40\text{мм}$: 1 - $H=1\text{мм}$; 2 - $H=1,2\text{мм}$; 3 - $H=1,5\text{мм}$

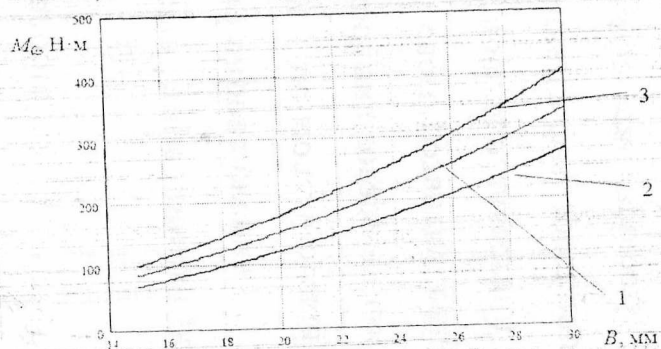

Рис. 4. - Залежності моменту, який необхідно прикласти для обертання оправки від ширина стрічки $H=2,5\text{мм}$; $a=50\text{мм}$; $b=40\text{мм}$: 1 - Ст 3, $\sigma_b=440\text{МПа}$; 2 - Сталь 08кп, $\sigma_b=340\text{МПа}$; 3 - Алюмінієвий сплав Д16, $\sigma_b=520\text{МПа}$

Висновки

1. Розглянуто процес навівання профільних гвинтових робочих органів сільхозмашин на оправку з метою покращення умов роботи і розширення технологічних умов;
2. Представлені аналітичні залежності для визначення силових параметрів процесу навівання і конструктивних параметрів технологічного оснащення;

3. За результатами теоретичних досліджень проведено комплекс експериментальних випробувань і побудовано графічні залежності сили гнуття притисним роликком і залежності моменту, який необхідно прикласти для обертання оправи від кута повороту оправи, який необхідно прикласти для обертання оправи від ширини стрічки.

Література

1. Зубцов М. Е. Листовая штамповка / Зубцов М. Е. – Л.: Машиностроение, 1980. – 432 с.

2. Гевко Б. М. Технология изготовления спиралей шнеков / Гевко Б. М. – Львов: Вища школа, 1986. – 128 с.

3. Бронштейн И. Н. Справочник по математике для инженеров и учащихся вузов / И. Н. Бронштейн, К. А. Семендяев – М.: Наука, 1981. – 720 с.

4. Гевко Б. М. Технология изготовления спиралей шнеков / Гевко Б. М. – Львов: Вища школа, 1986. – 128 с.

5. Пат. № 81956, Україна МПК В21D 11/06. Пристрій для калібрування гвинтових заготовок з рівномірно збільшеним кроком. Заявники і власники патенту: Ляшук О.Л., Дячун А.С., Павельчук Ю.Ф., Кучвара І.М., Лотоцький Р.І. Заявл: 25.02.2013; опубл: 10.07.2013, Бюл. № 13.

6. Гевко Б.М. Технологічні основи формоутворення спеціальних профільних гвинтових деталей / Б.М. Гевко, О.Л. Ляшук, І.Б. Гевко, А.П. Драган, І.Я. Новосад. – Тернопіль: ТНТУ імені Івана Пулюя, 2008. – 367с.

7. Гевко Б.М. Винтовые подающие механизмы сельскохозяйственных машин [Текст] / Б.М. Гевко, Р.М. Рогатинський. – Львов: Изд-во при Львов. ун-те, 1989. – 176с.

8. Рогатинський Р.М. Науково-прикладні основи створення гвинтових транспортно-технологічних механізмів [Текст] / Р.М. Рогатинський, І.Б. Гевко, А.С. Дячун – Тернопіль: ТНТУ імені Івана Пулюя, 2014. – 278 с.

9. Owen, P.J. and Cleary, P.W. (2009) - "Prediction of screw conveyor performance using the Discrete Element Method (DEM)", Powder Technology, 193(3), P. 274-288.;

10. J. W Fernandez, P. W. Cleary, W. Bride. (2009) - "Effect of screw design on hopper draw down by a horizontal screw feeder", Seventh international conference on CFD in the minerals and process industries CSIRO, Melbourne, Australia 9-11 December.;